

روابط دفاعی امنیتی ایران و ترکیه در دوران عدالت و توسعه

تأليف:

دکتر حسن یزدانی

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

تهران - ۱۴۰۰

سرشناسه	یزدانی، حسن، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	روابط دفاعی امنیتی ایران و ترکیه در دوران عدالت و توسعه / نویسنده: حسن یزدانی؛ ویراستار علمی: ناصر جنانی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۳۸۲ ص: نقشه (رنگی).
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۲۴۸-۳۰۲-۹
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص: ۳۶۳ - ۳۸۲.
موضوع	ایران -- روابط خارجی -- ترکیه
موضوع	Turkey -- Iran -- Foreign relations
موضوع	ترکیه -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	Turkey -- Foreign relations -- Iran
شناسه افزوده	دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، مرکز انتشارات راهبردی
رده بندی کنگره	DSR۱۳۹
رده بندی دیویی	۳۲۷/۵۵۰۵۶
شماره کتابشناسی ملی	۷۵۹۱۱۶۵

روابط دفاعی امنیتی ایران و ترکیه در دوران عدالت و توسعه

نویسنده: دکتر حسن یزدانی

ویراستار علمی: ناصر جنانی

ناظر ویراستار: مرتضی چشمه‌نور

صفحه‌آرا: حامد آریایی

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰

ناشر: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه -

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۸-۳۰۲-۹

قیمت: ۹۹۰۰۰۰ ریال

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

نشانی انتشارات: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

تلفن ۲۲۹۷۰۳۴۳

سخن ناشر

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی با هدف نهادینه سازی مرجعیت علمی در توسعه مفاهیم، گفتمان و تفکر راهبردی در کشور و بهره گیری از بنیان ها و نظریه های بومی، درصدد تدوین و ارایه راهبردهای تعالی بخش، علمی و تخصصی می باشد.

این دانشگاه و پژوهشگاه از مراکز علمی کلیدی و حساس در عرصه مسائل راهبردی است که از بدو تشکیل و در دگردیسی و بازطراحی سازمانی پس از انقلاب شکوهمند اسلامی به منظور کادر سازی در تراز انقلاب اسلامی در سطوح مدیران عالی کشوری و لشکری مکلف بوده و وظیفه خطیر خود در جهت تربیت و آموزش فرماندهان و مدیران عالی رتبه کشور را سرلوحه تمامی برنامه ها قرار داده است.

اهمیت این امر هنگامی نمود بیشتری می نماید که نگاهی ژرف و آینده پژوهانه به پیرامون کشور، منطقه و جهان داشته باشیم؛ چراکه با ظهور تهدیدات نوین در عرصه بین الملل، لزوم داشتن چنین کانونی برای به هنگام نگاه داشتن مدیران عالی و فرماندهان نظامی کاملاً ملموس خواهد بود. از سوی دیگر چشم انداز ایجاد تمدنی بزرگ موجب می شود تا این تلاش و تعهد سبب ترغیب سازمان هایی گردد که برای پیروی از این هدف متعالی و ایجاد تحول در برنامه ها و فعالیت های خود نیازمند راهبردهای تخصصی و علمی منبعث از گفتمان و تفکر راهبردی این دانشگاه و پژوهشگاه باشند. با نگرش به این رویکرد و اهمیت موضوع، لزوم تولید و توزیع ادبیات راهبردی در این دانشگاه که ماحصل تلاش اساتید و فرهیختگان متخصص در علوم دفاعی راهبردی و دانش آموختگان است، نمایان می گردد.

در این راستا مرکز انتشارات راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی در سه حوزه مدیریت راهبردی، دفاع ملی و امنیت ملی با اهتمام به برنامه‌ها و در چارچوب اهداف و مفاهیم عالیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تدابیر رهبر معظم انقلاب و فرماندهی کل قوا حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سعی در انتقال مفاهیم و آموزه‌های خود به سطوح مختلف مدیران و ارکان جامعه داشته و در این بستر دست‌های پرتوانی را که نیل به این اهداف را تسهیل می‌نمایند، به گرمی می‌فشارد.

و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و الیه اُنِیب

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱۹.....	پیشگفتار.....
۲۱.....	مقدمه.....
۲۹.....	فصل اول: ایران و ترکیه در یک نگاه.....
۳۳.....	محیط داخلی.....
۳۳.....	نگاه کلی به دو کشور.....
۳۳.....	منابع انسانی دو کشور.....
۳۵.....	محیط سیاسی و اجتماعی.....
۳۷.....	گروه‌های قومی مذهبی و نژادی (متجانس با کشور خودی).....
۳۷.....	گروه‌های قومی، مذهبی و نژادی ایران (متجانس با کشور مقابل).....
۳۸.....	دین و مذهب در کشور ترکیه.....
۴۰.....	ترکیب جمعیت (ماهر/ غیر ماهر، پیر/ جوان).....
۴۳.....	فصل دوم: مفاهیم و اصطلاحات سیاست خارجی.....
۴۵.....	سیاست دفاعی.....
۴۶.....	سیاست بین‌الملل.....
۴۷.....	دیپلماسی.....
۴۹.....	روابط دفاعی / دیپلماسی دفاعی.....
۵۰.....	دیپلماسی دفاعی.....
۵۳.....	اصول دیپلماسی دفاعی.....
۵۴.....	امنیت ملی.....
۵۷.....	الگو.....
۵۷.....	تعریف عملیاتی روابط دفاعی / دیپلماسی دفاعی.....
۵۹.....	فصل سوم: روابط بین کشورها در اسلام.....
۶۱.....	الف) از دیدگاه آیات و روایات.....
۶۱.....	۱) آیات.....
۷۳.....	۲) روایات.....

۷۸	ب) رهنمودهای حضرت امام (ره).....
۸۴	ج) تدابیر رهبری.....
۹۲	د) قانون اساسی و سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران.....
۹۲	۱) قانون اساسی.....
۹۴	- استقلال همه‌جانبه.....
۹۸	۲) چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران.....
۹۹	- تعامل با جهان.....
۱۰۰	توجه به علم؛.....
۱۰۰	ثبات و امنیت جامعه.....
۱۰۵	هدفها و سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۰۵	الف- هدفها.....
۱۰۷	ب- سیاست‌های کلی.....
۱۱۱	فصل چهارم: روابط دفاعی امنیتی.....
۱۱۳	الف) نظریه‌های روابط بین‌الملل.....
۱۱۵	ب) نظریه‌های نظام بین‌المللی:.....
۱۱۵	۱) سیستم تک‌قطبی.....
۱۱۶	۲) سیستم دوقطبی.....
۱۱۶	۳) سیستم چندقطبی.....
۱۱۶	۴) سیستم دوگانه تک‌قطبی - چندقطبی.....
۱۱۶	ج) الگوهای روابط دفاعی - امنیتی.....
۱۱۷	د) نظریه توازن قدرت.....
۱۱۷	نقد بر نظریه توازن قوا.....
۱۲۳	فصل پنجم: روابط ترکیه با دیگر کشورها.....
۱۲۵	۱) روابط با همسایگان و کشورهای منطقه.....
۱۲۵	الف) روابط ترکیه با عراق.....
۱۳۰	ب) روابط ترکیه با سوریه.....

ج) روابط ترکیه با رژیم صهیونیستی.....	۱۳۴
د) روابط ترکیه با یونان.....	۱۳۸
هـ) روابط ترکیه با بلغارستان.....	۱۳۹
و) روابط ترکیه با ارمنستان.....	۱۴۱
ز) روابط ترکیه با قفقاز و آسیای مرکزی.....	۱۴۳
ح) روابط ترکیه با افغانستان.....	۱۴۸
ط) روابط ترکیه با پاکستان.....	۱۵۱
۲) روابط ترکیه با کشورهای فرامنطقه‌ای.....	۱۵۶
الف) روابط ترکیه با آمریکا.....	۱۵۷
ب) روابط ترکیه با روسیه.....	۱۵۷
ج) روابط ترکیه با چین.....	۱۶۱
د) روابط ترکیه با اروپا.....	۱۶۵
موقعیت راهبردی ترکیه در منطقه و جهان.....	۱۶۸
موقعیت ترانزیتی.....	۱۶۸
ناباکو و نقش ترکیه.....	۱۷۰
موقعیت هیدروپلیتیک.....	۱۷۲
موقعیت در جهان اسلام.....	۱۷۳
موقعیت کترلی، هم‌جواری مناطق بحرانی.....	۱۷۴
فصل ششم: روابط ایران با دیگر کشورهای فرامنطقه ای.....	۱۷۷
۱) روابط جمهوری اسلامی ایران با ایالات‌متحده آمریکا.....	۱۷۹
۲) روابط جمهوری اسلامی ایران با جمهوری فدراتیو روسیه.....	۱۸۵
۳) روابط جمهوری اسلامی ایران با جمهوری خلق چین.....	۱۸۷
۴) روابط جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اروپا.....	۱۹۱
الف) روابط اتحادیه اروپا با ایران.....	۱۹۵
ب) سیاست‌ها و اقدامات اتحادیه اروپا علیه ایران.....	۲۰۱
ج) سیاست‌ها و اقدامات ایران علیه اتحادیه اروپا.....	۲۰۲

۲۰۹	فصل هفتم: روابط ایران و ترکیه در گذر زمان
۲۱۱	فراز و نشیب روابط ایران و ترکیه
۲۱۳	روابط ایران و ترکیه در دوران‌های مختلف
۲۱۳	(۱) دوران عثمانی
۲۱۵	(۲) دوران آتاتورک
۲۲۰	(۳) دوران انقلاب اسلامی ایران
۲۲۷	فصل هشتم: تهدیدشناسی روابط
۲۲۹	الف) مفهوم شناسی تهدید
۲۳۱	ب) تهدیدات امنیتی از منظر نهج‌البلاغه
۲۳۷	ج) انواع تهدید
۲۳۷	(۱) تهدید نظامی
۲۳۷	(۲) تهدید سیاسی
۲۳۸	(۳) تهدید اقتصادی
۲۳۸	(۴) تهدید اجتماعی
۲۳۸	(۵) تهدید فرهنگی
۲۳۹	(۶) تهدید زیست‌محیطی
۲۳۹	د) تهدیدات متصور از سوی ترکیه
۲۳۹	(۱) در حوزه سیاسی
۲۴۰	(۲) در حوزه نظامی و امنیتی
۲۴۱	(۳) در حوزه اقتصادی
۲۴۲	(۴) در حوزه فرهنگی
۲۴۳	(۵) در حوزه علمی فناوری
۲۴۳	(۶) در حوزه زیست‌محیطی
۲۴۳	هـ) تهدیدات متصور از سوی دوستان ترکیه
۲۴۴	و) فرصت‌ها
۲۴۴	(۱) در حوزه سیاسی

۲۴۵	۲) در حوزه نظامی و امنیتی
۲۴۶	۳) در حوزه اقتصادی
۲۴۷	۴) در حوزه فرهنگی
۲۴۷	ز) تحلیل وضعیت تهدید
۲۵۳	فصل نهم: محیط شناسی روابط ایران و ترکیه
۲۵۵	۱) موقعیت سوق الجیشی دو کشور در منطقه
۲۵۶	الف) موقعیت ژئوپلیتیکی ترکیه در منطقه و جهان
۲۶۰	۱) ظرفیت‌ها و موقعیت ژئوپلیتیک و ژئوراهبردی ترکیه
۲۶۳	۲) قدرت نظامی ترکیه به عنوان عضو ناتو در منطقه
۲۶۸	ب) موقعیت ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان
۲۷۰	ج) ژئوپلیتیک ترکیه تأثیرگذار بر جمهوری اسلامی ایران
۲۷۳	د) ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران تأثیرگذار بر ترکیه
۲۷۵	الف) حوزه قفقاز آناتولی
۲۷۶	ب) حوزه‌های دریای خزر و خلیج فارس
۲۸۰	۱) ویژگی‌ها و ملاحظات در حوزه دریای خزر
۲۸۲	۲) ویژگی‌ها و ملاحظات در حوزه خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند
۲۸۵	ج) موقعیت راهبردی منطقه و نیز هر دو کشور در محیط بین‌المللی
۲۸۷	۱. موقعیت راهبردی خاورمیانه
۲۸۸	۱) اهمیت تاریخی - فرهنگی
۲۸۸	۲) اهمیت سیاسی - امنیتی
۲۸۹	۳) اهمیت اقتصادی
۲۹۰	موقعیت راهبردی ایران در منطقه و جهان
۲۹۴	ب) نقش قدرت‌های بزرگ و استعمارگر در منطقه
۳۰۱	۱- تأثیرات ایالات متحده آمریکا بر روابط ایران و ترکیه
۳۰۱	۲- تأثیرات روسیه بر روابط ایران و ترکیه
۳۰۲	۳- تأثیرات جمهوری خلق چین بر روابط ایران و ترکیه

۳۰۳	 نقش قدرت‌های بزرگ در منطقه
۳۰۳	 (۱) آمریکا
۳۰۳	 الف) حضور نظامی آمریکا در منطقه
۳۰۵	 ب) پیمان‌های آمریکا در منطقه
۳۰۷	 ج) پایگاه‌های عمده دریایی آمریکا در منطقه
۳۰۸	 (۲) نیروی دریایی انگلیس
۳۰۹	 (۳) نیروی دریایی فرانسه
۳۱۱	 (۴) نیروی دریایی رژیم صهیونیستی
۳۱۲	 ج) محیط خارجی
۳۱۳	 محیط منطقه‌ای
۳۱۵	 محیط امنیتی و دفاعی
۳۲۳	 بیداری اسلامی و استاندارد دوگانه در سیاست خارجی ترکیه
۳۲۷	 فصل دهم: الگوی روابط دفاعی-امنیتی
۳۲۷	 ایران و ترکیه
۳۲۹	 روابط ترکیه با جمهوری اسلامی ایران در یک نگاه
۳۳۰	 جمع‌بندی
۳۳۴	 چهارچوب نظری و مدل مفهومی
۳۳۵	 ۱- آیات قرآنی
۳۳۷	 ۲- نهج‌البلاغه
۳۳۷	 الف) بُعد سیاسی قدرت بعضی از شاخص‌های تهدید این حوزه از منظر نهج‌البلاغه
۳۳۸	 ب) بُعد اقتصادی قدرت از منظر نهج‌البلاغه
۳۳۸	 ج) بُعد فرهنگی اجتماعی از منظر نهج‌البلاغه
۳۳۹	 ۳- رهنمودهای حضرت امام (ره)
۳۴۰	 ۴- تدابیر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۳۴۲	 ۵- قانون اساسی
۳۴۳	 ۶- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

۳۴۵	فصل یازدهم: سخن پایانی
۳۴۹	(۱) سؤال اول:
۳۵۰	(۲) سؤال دوم:
۳۵۱	سؤالات دیگر:
۳۵۲	(۳) سؤال سوم:
۳۵۳	(۴) سؤال چهارم:
۳۵۴	(۵) سؤال پنجم:
۳۵۶	(۶) سؤال ششم:
۳۶۱	منابع و مأخذ
۳۶۳	(۱) منابع دینی
۳۶۴	(۲) منابع فارسی
۳۶۴	الف) کتب
۳۶۹	ب) مقالات
۳۷۲	ج) رساله‌ها
۳۷۳	د) گزارش‌های پژوهشی
۳۷۴	هـ) سایت‌ها
۳۷۸	و) روزنامه‌ها
۳۷۸	(۳) منابع لاتین

پیشگفتار

ترکیه یک همسایه مهم و تأثیرگذار در مسائل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی دفاعی جمهوری اسلامی ایران بوده و در صورتی که تهدیدات آمریکا و متحدانش در منطقه به واقعیت پیوندند، برخی همکاری‌های نظامی احتمالی ترکیه با آمریکا و غرب می‌تواند آسیب و چالش‌های عمیقی برای ایران ایجاد نماید، بنابراین شناخت دقیق‌تر رویکرد دفاعی-امنیتی ترکیه، مسئولین جمهوری اسلامی ایران را در برقراری و تداوم روابط دفاعی امنیتی با این کشور یاری می‌نماید. در این رابطه یک سؤال اساسی در ذهنمان شکل گرفت: «روابط دفاعی امنیتی مناسب جمهوری اسلامی ایران با کشور ترکیه کدام است؟» این سؤال موجب شد تا کتابی با عنوان «طراحی الگوی روابط دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران با کشور ترکیه» تهیه گردد، نتایج این تحقیقات پیرامون کتاب که چهار سال طول کشید، نشان داد که اگر مسئولین کشور اولویت خود را ابتدا به روابط سیاسی و سپس به روابط امنیتی و روابط اقتصادی اختصاص دهند، می‌توان به توسعه روابط دفاعی امنیتی با این کشور امید داشت. رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌ها نیز اولویت را به همگرایی در موقعیت‌های ژئوپلیتیکی، گذرگاهی و ارتباطی، سپس به تأمین سوخت و انرژی مورد نیاز ترکیه توسط ایران جهت جذب این کشور و سپس تلاش در جهت

استقرار صلح، ثبات و امنیت مرزی بین دو کشور باید داده شود.^۱
بدیهی است این نوشتار از جهات مختلف خالی از اشکال نیست، اما امیدوارم این
متن بتواند مبنایی برای توسعه کارهای مشابه در آینده باشد.

دکتر حسن یزدانی

www.ketab.ir

۱. این تحقیق در بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ شمسی انجام گرفته است و جمع‌آوری داده‌ها در زمستان ۱۳۹۳ شمسی و قبل از تحولات اخیر در منطقه و ورود کشور ترکیه به درگیری‌های سوریه بوده است.

مقدمه

مقام معظم رهبری در بیست و پنجم مرداد ماه ۱۳۸۳ شمسی در دیدار با مسئولان وزارت امور خارجه و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور چنین فرمودند:

«ما روابط ناشی و برآمده از نظام سلطه در سیاست بین‌المللی را رد می‌کنیم؛ قبول نداریم. خودمان هم در هویت و شخصیت جمهوری اسلامی مانع می‌شویم از اینکه وارد نظام سلطه شویم و اجازه دهیم که بر ما سلطه‌ای به وجود بیاید یا خود ما بخواهیم سلطه‌گری کنیم. ما این فکر را در دنیا ترویج و منعکس می‌کنیم و بر اساس آن کار می‌کنیم؛ این اساس سیاست ماست.»

ماهیت و سطح رابطه سیاسی کشورها می‌تواند از اتحاد و همگرایی تا رابطه راهبردی، همکاری دوجانبه، همکاری توأم با رقابت، قطع رابطه سیاسی، تنش سیاسی، منازعه و جنگ را در برگیرد. جهت‌گیری‌ها و راهبردهایی که واحدهای سیاسی اتخاذ می‌کنند متأثر از نیازهای داخلی، شرایط ژئوپلیتیک، کیفیت و ساختار نظام بین‌المللی و متغیرهای دیگری چون پدید آمدن انقلاب‌ها، دگرگونی‌های فناورانه، دگرگونی در شکل و ترکیب اتحادها و ائتلاف‌های بین‌المللی و تحول در عناصر تشکیل‌دهنده قدرت است (امید بهاری، ۱۳۹۰: ۲۶).

جوزف فرانکل، معتقد است که در مجموعه کنش و واکنش میان دولت‌ها به سه مدل کشاکش، رقابت و همکاری می‌شود اشاره کرد که جنگ‌ها یا رقابت و همکاری همه متضمن قدرت‌اند (عالم، ۱۳۷۰: ۱۴۰).

روابط ایران و ترکیه، پس از انقلاب اسلامی ایران، تحت تأثیر عواملی چون اسلام‌گرایی، رقابت ژئوپلیتیکی، رقابت به‌منظور هژمون منطقه‌ای، اقتصادی و سیاسی بوده است. این رقابت توأم با تعامل و درک جایگاه ژئوپلیتیکی دو کشور و آگاهی از ظرفیت‌های دیگری بوده است.

با به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه، روابط سیاسی، فرهنگی و امنیتی دو کشور با توجه به مسائل دوجانبه گسترش یافت و به‌نوعی، اختلاف سیاسی امنیتی میان دو کشور تضعیف شد. در عرصه اقتصادی، روابط دو کشور، بیش از پیش گسترش یافت و سفرهای مقامات عالی‌رتبه دو کشور نشان‌دهنده عمق این همکاری بود. این همکاری، به‌ویژه در زمینه انرژی، بیش از پیش، خود را نشان داد.

با توجه به اینکه روابط سیاسی، فرهنگی، امنیتی، اقتصادی دو کشور افزایش یافته است؛ این روابط می‌تواند به روابط نظامی و دفاعی نیز گسترش یابد. دیپلماسی دفاعی می‌تواند در این زمینه، طراحی این‌گونه همکاری‌های دفاعی-نظامی را به عهده بگیرد. به این ترتیب، دو کشور ایران و ترکیه، در عرصه جدید، مدلی از مشارکت راهبردی را به نمایش می‌گذارند که تاکنون در روابط دو کشور سابقه نداشته است (اطهری، ۱۳۸۹: ۱۴۲).

روابط رو به رشد ایران و ترکیه در زمینه‌های تجاری، همکاری اقتصادی و رفت‌وآمدهای مستمر میان مقام‌های دو کشور نشانه اراده بالای سیاسی تهران و آنکارا به داشتن روابط کم تنش و رو به گسترش است، به‌ویژه در دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه در ترکیه همکاری‌های ایران و ترکیه چشم‌گیر بوده است. چنانکه حجم مبادلات تجاری دو کشور در سال ۱۳۸۹ شمسی از مرز ۱۰ میلیارد دلار فراتر رفته، این روابط با توجه به سخنان ریاست جمهوری به سی میلیارد دلار در سال افزایش خواهد یافت. (ایران، بهمن ۱۳۸۹: ۲) با این توصیف، روابط تجاری روبه رشد به معنی هم‌سویی در نگرش و

جهت‌گیری‌های سیاست منطقه‌ای و خارجی ترکیه و ایران نیست. به همین دلیل، مواضع و نگاه‌های امنیتی - دفاعی و راهبردی ترکیه و ایران به یکدیگر و در اسناد راهبردی آن‌ها متفاوت از سیاست اعلامی‌شان می‌باشد، به گونه‌ای که ترکیه برنامه توسعه موشکی و فعالیت‌های هسته‌ای ایران را با دقت و حساسیت دنبال می‌کند و همکاری‌های نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی موجب نگرانی و بی‌اعتمادی کشورهای منطقه از جمله ایران می‌باشد. به‌خصوص با حوادثی که در چند سال اخیر در کشور سوریه - شریک راهبردی ایران در منطقه - رخ داده و موضع‌گیری ترکیه و قرار گرفتن این کشور در جبهه غرب به خاطر عضویتش در ناتو و احداث سپر موشکی در مرز کشور سوریه و حمایت‌های این کشور از تروریست‌های معارض سوریه موجب شده است تا روابط ایران با ترکیه در هاله‌ای از ابهام قرار گیرد.

بررسی حوادث و رویدادهای تاریخی مبین آن است که شبه‌جزیره آناتولی از اهمیت راهبردی خاصی برخوردار بوده و نقش مهمی در حفظ صلح و ثبات منطقه‌ای و جهانی ایفا می‌نماید و ترکیه به‌عنوان یک بازیگر قدرتمند در منطقه پیرامونی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. به‌عنوان کشوری همسایه و مسلمان، دروازه اروپایی ایران محسوب می‌شود و در عین حال شریک مهم تجاری ایران طی دهه‌های گذشته نیز بوده است. تاکنون فضای سرزمینی این کشور دالان قابل اعتماد برای ترانزیت ایران اروپا بوده و از این نظر اهمیت خاصی برای ایران دارد (ابوالحسنی، ۱۳۹۴: ۹).

بنابراین هر دو کشور ایران و ترکیه بر یکدیگر تأثیر دارند و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از این کشور مهم تأثیرپذیر می‌باشد. علی‌رغم اینکه جمهوری اسلامی ایران همواره خواهان صلح و ثبات و آرامش در منطقه بوده و سیاست‌های کلی نظام نیز بیان‌کننده ایجاد یک ساختار امنیت منطقه‌ای بومی بوده است، به گونه‌ای که این ساختار با مشارکت تمامی کشورهای منطقه ایجاد شود، برخی از دولت‌های منطقه تحت تأثیر عملیات روانی قدرت‌های بیگانه و به‌واسطه تمایلات شخصی خودشان، همواره در پی قدرت‌های برون منطقه‌ای هستند و تلاش می‌نمایند امنیت و ثبات خود را از قِبل

حمایت‌های آن‌ها به دست آورند. در حالی که یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین دلایل ناامنی‌های منطقه، حضور قدرت‌های بیگانه فرامنطقه‌ای است. اگر این دولت‌ها دست از دشمنی با جمهوری اسلامی بردارند و با دشمنان آن نیز دوستی نورزند، سیاست ایران بر این است که دست دوستی به آن‌ها داده و صلح را سرلوحه خود قرار دهد.

ایران به دلیل دارا بودن ظرفیت‌های بالا، ازجمله: پیوندهای تاریخی، قومی، زبانی، مذهبی و همچنین قرابت سرزمینی و وجود مرز مشترک خاکی در پی ایجاد زمینه‌های همکاری و برقراری روابط در ابعاد مختلف و گسترده با کشور ترکیه می‌باشد.

اما دو کشور ایران و ترکیه علی‌رغم داشتن مشترکات زیاد با یکدیگر، دارای اختلافاتی در مسائل منطقه‌ای و جهانی بوده و این امر می‌تواند ازجمله عوامل اصلی ایجاد اصطکاک در روابط دو کشور به شمار رود. آنچه در این بین اهمیت دارد، این است که ترکیه در جهت منافعش به‌عنوان کاتالیزور غرب در منطقه عمل نموده و همواره در جهت نقش اول در مسائل دفاعی و نظامی منطقه تلاش نموده است که در این زمینه می‌تواند رقابت‌های تنش‌زایی با جمهوری اسلامی ایران داشته باشد. وجود پایگاه‌های نظامی و اطلاعاتی آمریکا در ترکیه، وابستگی این کشور به غرب، عضویت در ناتو، موافقت با ایجاد سپر موشکی اخیر ناتو در این کشور، روابط سیاسی و نظامی پنهانی با رژیم اشغالگر قدس، داشتن مشکل با کشورهای همسایه ایران؛ یعنی عراق (ترکیه همواره به شمال عراق و نفت کرکوک چشم دوخته است) و سوریه که رابطه نزدیک با ایران دارند، می‌توانند به‌عنوان عامل تشنج‌آفرین در مناسبات دو کشور عمل نمایند. این‌ها همه تهدیداتی علیه جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌گردد. علاوه بر این طرح پان‌ترکیسم از سوی ترکیه در منطقه نیز از حربه‌های دیگر فعالیت این کشور محسوب گردیده و حمایت از آذری‌ها توسط ترکیه در مقاطع بحرانی، دور از انتظار نیست.

از طرفی هرچند امروزه با روی کار آمدن اسلام‌گراها در ترکیه، اوضاع کمی بهبود یافته است؛ لکن هنوز در پیکره حکومت ترکیه به‌خصوص درون ارتش این کشور، لائیسزم نفوذ دارد و این موضوع با نوع حکومت جمهوری اسلامی ایران در تعارض است و

بنابراین آن‌ها خود را در مقابل ایران احساس نموده و از بابت امکان دستیابی ایران به سلاح‌های غیر متعارف نگران بوده و از آنجا که دروازه ورود غرب به منطقه و پل ارتباطی اروپا محسوب می‌گردند، درصدد ایفای نقش واسطه به منظور اتصال سیاست، اقتصاد، خطوط حمل و نقل و ارتباطات با سیاست بین‌الملل، رشد لایسم و ایجاد موانع در راه بالندگی و گسترش ارزش‌های انقلابی ایران هستند.

علاوه بر این، اهمیت راهبردی ترکیه به جهت موقعیت منحصر به فردی است که این کشور در مرکز مثلث بحران خیز و بی‌ثبات خاورمیانه، بالکان و قفقاز دارد. به گونه‌ای که برخی کارشناسان، از ترکیه به عنوان یک محور ژئوپلیتیک (جغرافیایی - سیاسی) نام برده‌اند. کشوری که اهمیت آن نه به خاطر قدرت یا انگیزش که ناشی از موقعیت جغرافیایی است^۶ که در آن، قرار دارد و چه کسی می‌تواند دسترسی به مناطق یا منابع را از طریق یک بازیگر مهم نادیده بگیرد؟ اهمیت ترکیه به خاطر توانایی این کشور در ایجاد ثبات در دریای سیاه و بالکان، کنترل این کشور بر ابراه‌های منتهی به دریای مدیترانه، تعدیل نقش روسیه در قفقاز و ارائه مدلی جایگزین برای بنیادگرایی اسلامی و پشتیبانی از ناتو در جناح جنوب شرقی این پیمان است (مرادیان، ۱۳۸۴: ۶).

برخورداری ترکیه از این موقعیت‌ها، موقعیت ویژه‌ای را برای این کشور در ناتو فراهم نموده و این کشور می‌رود که به عنوان مهم‌ترین بازوی سیاسی - نظامی پروژه خاورمیانه بزرگ (خاورمیانه جدید) آمریکا، به خط مقدم این پیمان برای نفوذ و اجرای عملی این طرح، تبدیل گردد (همان: ۲۹۸).

از طرفی ایران نیز از موقعیت اقتصادی، انرژی، ژئوپلیتیکی و ژئوراهبردی در منطقه حساس خاورمیانه به عنوان حلقه اتصال دو منبع غنی انرژی؛ یعنی خلیج فارس و دریای خزر از ارزش بالایی در روند تعادل بین قدرت‌های جهانی برخوردار است. موقعیت خاص ایران که در مرکز ثقل یکی از بزرگ‌ترین شبکه‌های ارتباطی جهان قرار گرفته و همچون پلی اروپا را به خاور دور و کشورهای آسیای مرکزی و ماوراء قفقاز را به جنوب وصل می‌کند. ایران از لحاظ موقعیت از سه ویژگی برخوردار است:

- متصل به موقعیت بری اوراسیاست.

- به سبب دارا بودن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان (به عنوان مهم ترین مرکز صادرات نفت در دنیا) از موقعیت بحری برخوردار است.

- به لحاظ در اختیار داشتن تنگه هرمز (گلوگاه انرژی جهان)، دارای موقعیت گذرگاهی است (صفوی، ۱۳۸۴: ۷۰).

بنابراین ایران و ترکیه دو بازیگر قدرتمند در منطقه پیرامونی خود محسوب می شوند و هرکدام اهداف مشخصی را دنبال می کنند. ترکیه بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در تلاش است ضمن حفظ روابط خود با غرب و آمریکا، روابطش را با همسایگان خود بهبود ببخشد و جایگاه بهتری نسبت به گذشته در تحولات خاورمیانه به دست آورد و نقش مؤثرتری در بحران های میان لبنان و فلسطین با رژیم صهیونیستی ایفا نماید که این نگاه سیاست مداران ترکیه متفاوت با گذشته بوده و شاید به نوعی تقویت نقش آفرینی خود که منجر به کم رنگ کردن و در نهایت حذف جمهوری اسلامی ایران از تأثیرگذاری در تحولات لبنان و فلسطین گردد که در این صورت این مهم در واقع نقش آفرینی نیابتی ترکیه به منظور مقابله با اندیشه های انقلاب اسلامی در منطقه و در جهت منافع آمریکا و رژیم صهیونیستی می باشد و موضع گیری دولت ترکیه در تحولات اخیر کشورهای اسلامی در منطقه و به خصوص در مقابل کشتار مردم در کشور سوریه که به عنوان عامل آمریکا در ایجاد تنش، اختلاف اندازی و حضور نظامی در پشت مرزهای این کشور همه دلایل موجهی بر این ادعاست.

بنابراین با وجود این تلاش مسئولین دو کشور برای توسعه همکاری ها، عوامل بالقوه و بالفعل مؤثر در واگرایی جمهوری اسلامی ایران و ترکیه بیان شده موجب می شود تا دستیابی به تعمیق روابط دفاعی و امنیتی خوب و مناسب و درخور شأن دو همسایه مسلمان قدری مشکل به نظر برسد.

با این توصیف، ترکیه یک همسایه مهم و تأثیرگذار در مسائل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی - دفاعی جمهوری اسلامی ایران بوده و در صورتی که تهدیدات آمریکا و

متحدینش به واقعیت ببینند برخی همکاری‌های احتمالی ترکیه با آمریکا می‌تواند آسیب و چالش‌های عمیقی برای ایران ایجاد نماید.

اما در هر صورت اکنون چهار قرن است که مرزهای ایران و ترکیه مرزهای صلح و دوستی بوده و درگیری مهمی در آن‌ها رخ نداده است. دو کشور همسایه ایران و ترکیه نیازمند صلحی هم‌سو با واقعیت‌های امروز و کارا در رویارویی با تحولات فردا هستند؛ صلحی متکی بر دانش و شناخت دقیق یکدیگر که نقشه ساختار روابط آتی دو کشور را طرح‌ریزی نماید (مرادیان، ۱۳۸۵: ۷)؛ بنابراین هرچند تجانس فرهنگی و زبانی ترکیه با بخش‌هایی از جمهوری اسلامی ایران در کنار تمایل اکثریت این جمهوری به دین اسلام، قرابت سرزمینی و وجود مرز مشترک خاکی، امکان استفاده از بازارهای یکدیگر و موقعیت ترانزیتی دو کشور برای یکدیگر، زمینه مناسبی برای همگرایی و در نتیجه توسعه همکاری و بهبود روابط، به‌خصوص روابط دفاعی را فراهم می‌کند؛ ولی تاکنون این روابط و همکاری به آن اندازه لازم و ایده‌آل توسعه پیدا نکرده و همواره دست‌خوش فراز و نشیب‌هایی بوده و حتی در بعضی اوقات بسیار کم‌رنگ و منجر به بروز تنش و بحران در مواضع طرفین گردیده است.

ترکیه از نظر اقتصادی، صنعت توریسم و وضعیت نظامی در برخی موارد از ایران برتر است. با وجود عضویت در ناتو، شراکت راهبردی با آمریکا، غرب و رژیم صهیونیستی و موارد ذکرشده، اینکه زمینه‌هایی برای همکاری دفاعی و امنیتی با این کشور وجود دارد و یا اینکه با وجود مشترکات فرهنگی، اجتماعی بسیار و موارد همگرایی بیان‌شده جمهوری اسلامی ایران می‌توان به‌عنوان یک بازیگر مهم منطقه‌ای با تحلیل منافع خود در سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی، با ترکیه هم‌سویی ایجاد نمود و حتی در مواقع ضروری، هم‌سویی دفاعی راهبردی ایجاد کرد و یا میزان هم‌سویی قابل اعتماد با ترکیه، این‌ها مسائلی است که در رابطه با این کشور همسایه وضعیت روشنی ندارد؛ بنابراین مسئله این است که با وجود این اهمیت ترکیه در منطقه و برای ما با توجه به تحولات اخیر و تغییر مواضع این کشور در برخی موضوعات، نمی‌دانیم به بهبود روابط دفاعی و امنیتی دو کشور می‌توان

امیدوار بود، شاید قبل از انقلاب در قالب ستو ارتباط خوبی با این کشور داشتیم؛ ولی اکنون ارتباط دفاعی خوبی بین دو کشور وجود ندارد و نمی‌دانیم آن را چگونه برقرار کنیم و نحوه این روابط چه باشد. در این زمینه مطالعات کافی، به‌روز و جدید صورت نگرفته و نیاز است تحقیقات کاملی در این رابطه صورت گیرد.